

I. INNLEDNING – BEGREPENE OM DET ONDE

A. GENERELT

- Tilværelsen gir erfaringer om en virkelighet som er spaltet i godt og ondt. I den aktuelle **situasjon** er det ofte forvirrende blanding. For det enkelte mennesket seirer til slutt det onde i kraft av forgjengelighet og død.
- Mennesket søker å finne **tolkning** av tilværelsen også fra denne siden, det onde i tilværelsen, i ulike årsaks- eller kausalforklaringer.
- Det onde i verden, ondskapen i tilværelsen, diskuteres i dogmatikk under problemet "forståelsen av **synden**": HAMARTIOLOGI – av det greske ordet (h)amartia: "å bomme på et mål", "å feile" → å gjøre feil
- Både allmennvitnen og Bibel kjenner dessuten i sine tolkninger til en **personifisering** av det onde. Ondskapens kilde er *den* onde eller *de* onde, under ulike navn og ikledd ulike forestillinger om skikkelse.
- **Straff** for ondskap er en allmenn tanke, ikke spesifikt religiøs. Hvem som helst kunne vel ønske at en bestialsk barne- og voldtektsmorder "måtte brenne evig i helvete".

B. SITUASJONEN – spesifiseringer

Det som gir opplevelsen av det onde er en rekke situasjoner (Hva skiller de to rekkene?):

Misgjerninger	Ulykker
Misbruk	Sykdom
Mishandling	Smerte
Urett	Død
Krig	Forgjengelighet
Løgn	Maktesløshet
Diskriminering	Meningsløshet
Drap	Depresjon
Miljøsynder	Utviklingshemning

C. TOLKNINGEN – problemtakling

Utgangspunktet er spørsmålene om: hva, hvorfor, hvordan, hvor:

- *hvorfor* er det? - en forklaring på en årsak til en virkning
- *hvor* er det? - en plassering, en lokalisering
- *hvorfra* er det? - spørsmålet etter en "-goni"
- *hva* er det egentlig? - spørsmålet etter en "-logi"

D. ONDSKAPENS ASPEKTER

Vi kan ordne det onde under tre synsvinkler:

1. Den onde **opplevelsen** ⇔ de vonde tankene = skyld og skam
2. Den onde **viljen** ⇔ den ondsinnete tanken = den onde planen
3. Den onde **skjebnen** ⇔ den objektivt rammende ondskapen

II. UTREDNING – KIRKENS ONDSKAPSFORSTÅELSE

• TROSBEKJENNELSEN (Oldkirkens)

1. Trosbekjennelsen uttrykker *troen på* Gud og det gode.
2. Det man allerede *vet om* livet og det onde, går forut for trosbekjennelsen i ”**Forsakelsen**”.
3. Forsakelsen personifiserer det onde: "forsaker djevelen, alle hans gjerninger og alt hans vesen".

• DOGMENE

1. Triniteten: uten ondskap, fylt av kjærlighet ⇔ "såre godt"
2. Inkarnasjonen - forutsetningen er: kjødets/naturens fortapthet i det ondes fangenskap og forgjengeligheten, så: frelsen i frigjøringen til nyskapelse med uforgjengelighet.

• BIBELTEKSTENE

GT

- A. **Syndefallet** er startpunktet; det er klart skilt fra skapelsen; det kommer inn etter alt er ferdig.
- B1. Synden er ”**vertikal**”: Ulydighet, overtredelse, urettferdighet i forhold til
- a. *Gud selv* eller Guds ære (lat. Gloria) – altså *direkte*, stilt overfor Gud selv som person
  - b. Guds bud og lover, slik de er uttrykk for *Guds vilje* – altså *indirekte* – Guds påbud
- B2. Synden er ”**horisontal**”: Misgjerninger, ugjerninger, urett, fiendskap i forhold til:
- medmennesket, menneskesamfunnet [...har GT noen idé om miljøsynder?]
- C. **Personifisering** av det onde: 1 Mos 1, og Jobs bok

NT

Generelt

- ◆ Det direkte, personale i Gudsforholdet profileres: ulydighet, opprør, hat, vantro *mot Gud selv*
- ◆ Syndigheten *radikaliseres*: ikke bare de utøvde onde gjerninger, men *begjær* i tanker og ord – og *det ugjort gode*
- ◆ *Skjerpning* av det mellommenneskelige: ondt mot nesten er det samme som synd mot Gud

Særlig med utgangspunkt i Paulus, blir skillet:

- ◆ synden(e), utøvd i de enkelte misgjerningene → **skylden**
- ◆ **Synden** i mennesket, som agens for syndigheten → **skjebnen**
- ◆ Menneskets har ansvar og skyld for sine misgjerninger, samtidig er syndigheten en konsekvens av Adams synd:
  - Mennesket *gjør* synder - og pådrar seg skylden
  - Mennesket *er* i Synden - og rammes av skjebnen

Personifisering

- ◆ **Jesus** fristes av Satan, driver ut onde demoner og onde ånder (personifisering).
- ◆ Slik **Paulus** også omtaler "ondskapens åndehær i himmelrommet" (Ef 6,12).

• KIRKEHISTORIEN

1. ØSTKIRKEN:

- a. Referanseramme er **tilværelsen** og filosoferende refleksjon over **naturen**: døden, forgjengeligheten – fortaptheten rammer alt og alle
- b. **SKJEBNE**-bevissthet dominerer over interessen for spesifisert syndighet og skyldighet og straffeutmåling

2. VESTKIRKEN:

- a. Referanseramme er **moraliteten** og juridiserende refleksjon: synder, skyldighet, straffeutmåling
- b. **SKYLD**-fokusering er utgangspunkt for orienteringen, men ikke uten fordypende spørsmål etter årsaken til synden, dermed:
- c. "Arvesyndslæren"
  - *Tertullian*: "vitium originis" (lat.= "opphavlig skavank")
  - *Augustin*: overmot + egenkjærlighet + begjær (jfr. "libido") → "arvet"

3. THOMAS (Middelalderen) presiserer og systematiserer:

- "tilgivelig synd" og "dødssynd";
- "synd mot Gud, synd mot seg selv, og synd mot nesten"
- ⇒ Fra Aristoteles: FORM ↔ MATERIALE == uten rettferdighet ↔ med begjær
- "peccatum originale" og "peccatum actuale"
- ⇒ Fra Aristoteles: POTENSIALITET ↔ AKTUALITET

4. LUTHER/CA (1500) – betinget av den latinske tradisjonen:

- synd = vantro og hat mot Gud
- synd = den onde viljen/det villet onde/ondsinnethet
- synd = mangel på **rettferdighet** [jfr. "skyldfølelse", positivt eller ved mangel på]
- jfr. Luther: "Hvordan finne en nådig Gud?"

Sum: Synden = "haereditarium ... peccatum" → arvet syndighet = "ARVESYND"
 + synden/e = enkeltsyndene som gjerninger av arvesynden = "AKTUALSYND"
 = syntese av SKYLD + SKJEBNE [men med hovedvekt på skylden ("skyldfølelsen")]

* Merk! Synden gjennomtrenger menneskenaturen, men menneskenaturen er likevel *ikke* forstått som identisk med synden hos Luther.

5. DEN LUTHERSKE ORTODOKSIEN (16000) – typiske objektive begrepsavklaringer:

A. **peccatum originale** - opprinnelig syndighet, origo-/ursynden

B. **peccata actualia** - gjerningssyndene:

- a) peccata voluntaria ↔ peccata involuntaria
- b) peccata commissionis ↔ peccata omissionis
- c) pecc...in aversione a Deo...in conversione ad creaturas
- d) peccata interiora ↔ peccata exteriora
- e) peccata cordis - peccata oris - peccata operis
- f) peccata contra Deum - peccata contra homines
- g) peccata carnis ↔ peccata spiritus
- h) peccata occulta ↔ peccata manifesta
- i) peccata venialia ↔ peccata mortalia

6. PIETISMEN/PURITANISMEN OG OPPLYSNINGSTIDENS TEOLOGI

- a. **Pietismen**: den subjektive skyldsopplevelsen er sentral
  - b. **Puritanismen**: individuell livsførsel og livsstil i fokus
  - c. **Rasjonalismen**: mot arvesyndslære – fordi den virker etisk lammende
- **Etiseringen**, med **moral-** og **skyld-** aspektet blir dominerende i all protestantisme.
  - Vi beveger oss *fra det juridiske til det etiske*. * **Skjebnen** kommer i skyggen.
  - **Individualismen**, som også Luther var med å lansere, blir dominerende i all protestantisme.

7. 1800-TALLET

- Vi får framveksten av en parallell a-kirkelig ondskapsforståelse.
  - I teologiens tenkeramme, enten den er ”liberal” eller ”konservativ”, dominerer: **etikk**
- a. I den **a-kirkelige** dominerer filosofiske og ideologiske bestemmelser:
    - det onde er *negasjon*, det godes skygge bare (filosofi)
    - det onde er et resultat av *omstendigheter* (politisk)
  - b. I **kirkelige** sammenheng kommer *det kristelige livet* eller fromhetsmoralen i sentrum:
    - liberalt: hele kristendomsforståelsen går over i etikk
    - konservativt: de som er omvendt/gjenfødt (til puritanisme) = ”kristenstanden”
  - c. **Moraliteten** hos individet er det overordnet interessante:
    - tanketendens: ”personlig kristen” er å være **moralsk** ↔ uomvendt er å være **umoralsk**
    - **vilje** og **skyld** dominerer: både *objektivt* konstatert skyld og *subjektiv* følt skyld
  - d. **Moralisme** – vi beveger oss *fra etikk og til moral*
    - **Ondskapen i den naturstyrte skjebnen** ligger i utenfor dette perspektivet.

8. 1900-TALLET - har overfor det onde og ondskapen en nervøs oscillering mellom

- a) en **hyperoptimistisk** forståelse av menneskets evner og mulighetene til *manipulere* samfunnet og materien, og å gjøre verden god med det – gjennom
  - politikk – politisk engasjement og *tiltak*
  - teknologi – teknologisk utbygging og *satsing*
- b) en **hyperpessimistisk** forståelse av mennesket og mulighetene til å kontrollere omstendighetene, politisk og økologisk, og å gjøre verden bedre for alle – derfor
  - individuell selvrealisering – materielt i *eiendom* og/eller *økonomi*
  - individuell selvrealisering – mentalt i *åndsutvikling* og/eller *åndsverksarbeid*.
- c) Nytt er oppkomsten av de såkalte **massemediene** og deres rolle for oppfatninger av det onde.

III. DRØFTING – ”DET ONDE” I DAG

- Typisk i dag torde det være at det som klassisk var ”det ondes problem” er blitt avløst av setninger som ”aktuelle problemer som krever en løsning” – der alle vet hva problemene er, fordi de er identifisert og ferdigformulert (av journalister) i mediene (tekst, lyd og bilde).
- For en systematisk analyse bør vi fortsatt i utgangspunktet gjøre **oppfatningen** av det onde til et problem (vi stiller det -logiske spørsmålet), deretter peke på de **lokaliseringer** som foretas, og til ta for oss de **løsninger** som gjøres (hvordan vi frelses fra det onde) i dag.
- Fordi det er typisk at fokus ofte forblir på bare ett av disse temata og ikke på helheten (de to andre tas for gitt), kan de være nyttig å typifisere i tre holdninger: en **prinsipiell**, en **politisk-etisk** og en **pragmatisk-moralsk**. Det er ikke ”det onde” som er problemet uansett, det er bare om **viljen til rett** eller **galt** – alt er blitt etikk? Kombinerer vi de to siste punktene får vi:
  1. En prinsipiell holdning som først og fremst klargjør *oppfatninger* av rett og galt (etikkbøker)
  2. En etisk-politisk holdning som først og fremst klarlegger *lokalisering* (og foreslår tiltak)
  3. En pragmatisk-moralsk holdning som først og fremst anvender *løsninger* (iverksetter tiltak)

A. OPPFATNINGER av det onde og ondskap i dag

For det klassiske spørsmålet om ”det onde” gjaldt det antropologi og kosmologi, hvordan skal det onde forstås universelt og allmennmenneskelig. I dag, med spørsmålsstillingen ”rett eller gal handling” (”alt er etikk”, ”alt er politikk”), melder det seg tre spørsmål, nemlig om

1. **Perspektiv** – eller vi kan si, **virkelighetshorisonten**, eller hvilken **verden**?
2. **Tema** – eller vi kan si, **temakretsen**, eller hvilket **temaområde**?
3. **Ansvarlig**?

Perspektiv

- (Allmennmenneskelig)
- Individuelt
- Lokalt [nærmiljøet, landet, nasjonen, staten, etc.]
- Internasjonalt [”Den vestlige verden”, Europa (EU), Asia, Afrika, etc.]
- Globalt [The global village]

Tema

- **Personlige:** seksualitet, rusmidler, arbeidsmoral, ansvarlighet, livsstil (samfunnsbelastende)
- **Sosiale:** diskriminering av kjønn, rase, tro; utnyttelse; urettferdighet; vold; forurensing...
- **Politiske:** beslutningsmyndigheters og makthaveres undertrykkelse, utbytting, krig...
- **Kulturelle:** imperialisme, nord-sør, økonomi, ressurser...
- **Naturmessig:** medisin, økologi, fysiologi, omverden, miljø, artsrikdom, gener, ozonlaget

Krav om ”rett handling”, ansvar, rettes mot

- Individet (”du”)
- Samfunnet (”vi”)
- Politikerne (”de”)

B. LOKALISERING av det onde og ondskap i dag

1. Sosial **lokalisering** – psykologisk **projeksjon** – som løsning på ”det onde”, gal handling.
2. **Antatt kilde** til det onde er: **personer og/eller grupper av (definert) ond vilje/atferd.**
3. Med påfølgende ("syndebukks-") **konsekvenser**:
  - = ”**stigmatisering**” av individer og grupper
  - = "**demonisering**" av individer og grupper
  - = "**satanisering**" av individer og grupper

C. LØSNINGER på det onde og ondskap i dag

- **sanksjoner** – individuelt og sosialt, verbalt, men også materielt
- **eksekvering** – individuelt, mentalt, så vel som også fysisk
- **krig** – sosialt, nasjonalt

IV. KONKLUSJON**DAGENS DEFINERING AV ”ONDSKAP” – OG KRISTEN TRO I DAG**

Egentlig er de analysene som er gjort et vesentlig bidrag til gjennomgåelsen av nettopp dette temaet. Det er et mylder av enkeltting å gripe fatt i, men noe av det viktigste er å se sammenheng og struktur, ellers blir tematisering og inngripen vilkårlig og lett et fragmentarisk lappverk. Eller det kan til og med bli skadelig, fordi en tar fatt på symptomer i stedet for de mulige grunnleggende årsakene en skikkelig diagnose vil kunne avdekke og legge til rette for å finne og se.